

MÖHSÜN NAĞISOYLU (Azərbaycan)*

İMADƏDDİN NƏSİMİ: AZƏRBAYCAN KLASSİK POEZİYASININ VƏ ƏDƏBİ DİLİ TARİXİNİN PARLAQ SİMASI

Nəsimi irsinin Azərbaycanda öyrənilməsi və görüləsi işlər

Xülasə

İmadəddin Nəsimi klassik Azərbaycan dilinin ənənəvi və orijinal nümunəsidir. Onun ədəbi dili Azərbaycan dilinin tarixində mühüm yer tutur. Nəsimi klassik Azərbaycan dilini zənginləşdirən və onun yeni nəfəsini gətirən simidir. Nəsimi klassik Azərbaycan dilinin ənənəvi nümunəsidir. Onun ədəbi dili Azərbaycan dilinin tarixində mühüm yer tutur. Nəsimi klassik Azərbaycan dilini zənginləşdirən və onun yeni nəfəsini gətirən simidir. Nəsimi klassik Azərbaycan dilinin ənənəvi nümunəsidir. Onun ədəbi dili Azərbaycan dilinin tarixində mühüm yer tutur. Nəsimi klassik Azərbaycan dilini zənginləşdirən və onun yeni nəfəsini gətirən simidir.

Açar sözlər: *Nəsimi, ana dili, "Nəsimi ili", ədəbi irs, elmi-tənqidi mətn.*

Azərbaycan dilinin ənənəvi və orijinal nümunəsidir. Onun ədəbi dili Azərbaycan dilinin tarixində mühüm yer tutur. Nəsimi klassik Azərbaycan dilini zənginləşdirən və onun yeni nəfəsini gətirən simidir. Nəsimi klassik Azərbaycan dilinin ənənəvi nümunəsidir. Onun ədəbi dili Azərbaycan dilinin tarixində mühüm yer tutur. Nəsimi klassik Azərbaycan dilini zənginləşdirən və onun yeni nəfəsini gətirən simidir.

* Azərbaycan, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası. E-mail: dr_mohsun@yahoo.com

ya g lir. -
ddin N simi Az m m zmun v
ideya, h m d yeni janrlarla z nginl n, ona yeni n f s g tir
ki f d biyyat tariximiz g tirdiyi yenilikl -
tli s n ls fi q z d
rufiliyin t h l -
nu qeyd etm k olar. M simiy q d r anadilli d
ddin H s nd l ri d f ls fi
m zmunlu q z ll r ist y r ver -
s k humanist fikirl rin , ist r poetik keyfiyy tl rin , ist rs d dil- susiy-
y tl rin N siminin f ls fi q z ll ri s viyy sin r c d deyil.
N siminin Az rbaycan d d -
tir ruzunu kmill dirm -
sidir. Qeyd ed k ki, N sas yer tutan q z -
n l r ruz v lif b hrl rind (r m l, h z c, r c zare, x t -
qarib v siminin ana kil v n-
gar ngliyi il h td n d l fl rind n f rql nir. Bel ki,
t f rbaycan d sn klind , el c d -
r b zad v t crib nda ilk d f q l
ddin H s n janrlara t sa-
h t d N simiy Az rbaycan d
lav m n r k de-
m k olar ki, N simi poetik s rl rini Az si il r b
dill rind d yazan ilk Az r find n lyaz-
ma d k n m y n v N simiy aid edil n
ddim -h n sr s rini d n z r alsaq (N simi, 2014:
128-142), m n zml , h m d n srl ana dilind
s r.
ddin N simi Az rbaycan d ilk
dir. Bel ddin N ri il rqd
d bi m kt b yaradan ilk Az v qid hidlik
zirv sin s ldikd n az sonra Az r ri il
nistan, kistan, - la-
si rin n zir l r v t xmisl r
yaz lar. Onlar da XV-XVI srl r Az rbaycan d
may nd l rind n Nem ri, H bibi v M h mm d
likd rat rind Nicatinin, yen
h kkaki v vainin adla -
km k olar. Maraq tai
(S f vi) v l r d
s rl rind N simi q z ll rin n zir l r yaz lar
(Az rbaycan, 2009: 245-246).

leksik vahidl r z fikir v xəyal ri istisna olmaqla
 yerind tdiyi xəyalinə v xəyali nə cinas qafiy l ri poetikli-
 k estetik d s sl -
 llikl d s sl ns v allite-
 rasiya il diqq kir v k poetikliyi, b nz
 Dahi "al" har t v m "hiylə"
 (birinci misrada), h m d "qırmızı" (ikinci misrada) m tm sini d

d "könül düşmək", "könül almaq", "can ilə susamaq",
 "gözə əsir olmaq", "hala düşmək", "kəndü halına varmaq" kimi deyim v ifad -
 l r is N yet rinc b l dliyind n v nm z
 x zin d hr l nm sind n x b r verir.
 N liyi v c d oynaq -
 ah diqq kir:

*Yüzünü məndən nihan etmək dilərsən, etməgil,
 Gözlərim yaşın rəvan etmək dilərsən, etməgil.*

Bu beyt d d k ritmi v musiqi ah
 simi burada "etmək" m t sdiqd , h m d mr
 klind tm kl beytd
 N liyi v se -
 l n d l r -
 d xalq ifad v nm y bilmir.
 ddiin N siminin Az rbaycan b dii-f ls fi fikir v d bi dil tarixind
 tut k m f kkirin d bi irsi
 Az rbaycanda n n klassik s n
 yerl rd - Az rbay-
 canda ilk d f olaraq N rini toplayaraq r n -
 r z, 1926). 1962-ci ild is mli d
 s rl simi,
 1962). Bununla bel , N simi irsinin t dqiqi v n sind rh l si
 bilavasit Az Heyd
 M rin t r hb rliyi il 1973- N siminin 600 illik yu-
 bi l xalq t -nun t dbirl
 edil h kild m yubiley t dbirl -
 sind 1973- m - hr manov
 t r find n ha siminin anadilli s rl rinin elmi-t nqidi m tni r b qrafi-
 ka n hr manov, 1973). Az ddiin N simi irsinin
 sind tl rd y rli elmi-t nqidi
 m tnin ha f s rl rinin 5

iki skın n istifadə hr manov, 1973: 77-80). Qeyd ed k ki, N simi s rl n elmi-t nqidi m tni h d bi irsinin t dqi q istiqam tind g l c - na m d s n s rl k Yevgeni Bertelsin qeyd etdiyi kimi, h s rl rinin elmi-t nqidi m tni olmadan onun h c d yara qiq v m tindir. Onu da qeyd ed k ki, professor Cahangir Q hr ma zd , 1970-ci ild N si zusun h min il hr manov, 1970). A kil n kitab Az rbaycanda N simi irsinin bu istiqam td - sind il ma h miyy g l n onu da lav ed k ki, C.Q hr ko- loq m s l cibin) t

ddin N siminin Az rbaycan d bi dili- z nginl sind misilsiz xidm tl - h miyy tli amili n z r alaraq 1973- Az rbaycan Elml r Akademi- rin layiqli varisi Az nab t siyas tind d m d niyy t v d biyyata, el c d t at- ri rbaycan dilin t v rilir. M hz bu qay tic rbaycan dilind l vi n rin h - r nca- na sas n N siminin iki s rl vi tirajla n - dur. Az YUNESKO- ddin il 2017- N siminin v rbaycanda ilk d f - 2018- c s n t v m n m t sind Moskva Beyn tl f ucal Az - yabr 2018-ci ild f ddin N siminin ana r ncam imzala- d - mun si olan S r l ri ra t layiq yer tutan s rl rind z m tini, insani m h b- b ti v xsiyy t r - la, yeni m zmun, deyim t rzi v b l rl daha da z nginl sind unudul- tl siminin m nb r ngar ngliyi il ks etdirir. S n dii-ictimai tli t . -

denti c
 elan edilm 11 yanvar 2019-cu il tarixli S r - f kkir
 s viyy sind d bi-m d ni fikir tarixind k m t
 y - kild r ncam
 dii t f s rl -
 d f ls f elml rinin nailiy-
 y tl rt r fli v kild nilm si, b
 miqyasda t
 ddin N simi irsin t s viyy sind ril k diqq t
 v rbaycan aliml yat v d-
 qiqi istiqam tind bir rin h sini, bu sah d
 xir zif olaraq qoyur. N si-
 mi irsinin t dqiqi v n d
 anadilli s rl yeni elmi-t nqidi m tninin v onun
 akademik n sini qeyd etm
 hr - ld olan
 lyazmalar k s viyy d h n ill r rzind
 N simi s rl daha
 b r l lav h min t nqidi m tn
 r z r alaraq
 ki, C.Q hr nqidi m tni d c lb etm kl N simi s rl ri-
 nin yeni elmi-t nqidi m qs d s l bura -
 da ki, N simi s rl rind rin f rqli va-
 riant lm
 M s l r difli m z linin son beytin diqq t ye-
 tirm k kifay tdir. Bel s rl lif n rind n beytin
 f rqli lirik. C.Q hr manovun t rtib etdiyi N simi s rl rinin
 elmi-t nqidi m tnind h kild dir:

*Dilbər aydır, ey Nəsimi, səbr qıl, etmə fəğan,
 Şimdi əfğan etməsəm, danla fəğanı neylərəm?*
 (Q hr manov, 1973: I, 549)

n t nqidi m tnd *səbr qıl* lyazmada
sabir ol rilm kl r bir lyazmada ikinci
 t

Bən bu gün səbr eyləsəm, daxi fəğanı neylərəm?
 (Q hr manov, 1973: I, 549)

li n rtib etdiyi N simi s rl rinin
 t nqidi m tnind h kild dir:

*Ey Nəsimi, neyiçün eylərsən əfğanü fiğan,
Mən bu gün səbr eyləsəm, tanla fiğanı neylərəm?*

(Ayan, 2014: 541)

2004- N siminin s rl is yu-
xa “səbr qıl” “sabir ol” klind -
dir (N simi, 2004: 142), ikinci misra is rtib etdiyi m tnd ki ki-
midir, sad c olaraq burada *tanla* *danla* n -
dir (Ayan, 2014: 541).
Yeri g n qeyd ed k ki, N siminin bu m z li
ilkın kild dir:

Dilbərə, mən səndən ayrı təndə canı neylərəm?
26)

Bununla bel s rl kil b
t *təndə ömrü* klind dir. Fikrimizc
Qeyd ed ist nil n q d
s rl rinin yeni elmi-t nqidi m tni is , fikrimizc
son qoya bil r.
Bundan lav N s rl -
l vi n olan b r tl s rl rinin elmi-t nqidi
m tnd rast g tl li q z l bu q bild ndir:

*Afərin olsun nigarın zülfü ilə qaşınə,
Gər macal bulsam həbibin çevriləydim başınə?*
(N simi, 2004: 51)

Bu q z lin N simiy c h td
fakt r k dey bil rik ki, beytd ki *çevrilmək* , el c d
onun “*başınə çevrilmək*” ifad sin N
ki c d rinin tarixin dair m naqlarda rast g lmirik.
Bundan lav q z “*gillmək*” (atmaq, tullamaq; di-
yirl tm ist r N simi leksikonunda, ist rs d dig r Az rbaycan v
l rind t

*Şol rəqibi görə idim çah içində bir kərə,
Gilliyəydim başına* şol səd həzaran daş yenə?*
(N simi, 2004: 51)

* Daxili qafiy nin t l bin slind *başınə*

z bitir v burada başınə d birinci
 beytd yerind nir:
*Dedilər miskin Nəsimi, doğruya zaval yoxdur,
 Müddəilər qalib oldu, hazır olgil başınə?*
 (N simi, 2004: 51).

ni q z lif
 beytind tm
 , 7 beytlik bu q z lin ks r beytl rind lirik q hr man r qibin
 - kild yi, sonra
 is r -

*Ey rəqib, bir yerdə olgil ki, bulunmaz aşu su,
 Qarğavü quzğun yığulsın leşinə, hey leşinə.*

Bu motiv d N simi q z ll -
 lmir v q z l minin m s l sin yy n
 m g tirir.
 Qeyd ed k ki, N simiy z l professor Q z nf
 t simi, 2018). Q z l
 n rtib etdiyi N mm l t nqidi
 m tnind d rast g lmirik. z li C.Q hr manov N simi s rl rinin
 t nqidi m tninin 3- daxil ed r k h i llifin s rl
 ay n
 diqq t hr manov, 1973, III, 128) bu da t b r qaynaq sa-
 bilm simi s rl rinin t nqidi m tifad etdiyi
 qay n Bay zid -
 b b min b -
 tifad etdiyi n qeyd ed k ki,
 Aya y t tninin
 Az rbyacanda n d y rli bir h diyy

x ssisl rin yekdil fikrinc tl , h n t-
 s rl rinin tarix etibaril q dim olan ski b r v uz-
 lu m nb r aid lyazmalarda is l nd n,
 ad t hrifl r yol verilir. M h miyy tli amili
 n z r alaraq, N simi s rl rinin yeni n rind q dim lyazma m tnl rin s-
 si olduqca vacib v h miyy tli bir m s l dir.
 N simi s rl rinin n rind n n b -
 dirilm z r olaraq N z li-
 nin ilk beytin diqq t yetir k:

*Səndən iraq, ey sənəm, şamü səhər yanaram,
Vəslini arzularam daxi betər yanaram*
(N simi, 2004, 127).

Beytlər dən onu demək üçün zəhmətli işlərə
saslanaraq rəvayət edilən *iraq* klind rəfin
sasən bu leksik vahidi *irağ* klind transkripsiya etmişəm qsd
edək ki, professor Q. Z. Nəfisi olaraq el *irağ* klind (N simi, 2018: 178). N
Məhəmməd dim
məli dən hz *irağ* klind oxunmuş tən
həmin qəzərtib etdiyi N *irağ* klind dir:

*Məndən iraq olduğun bağrımı qan eylədi,
Oldu gözümdən rəvan xuni-cigər yanaram*
(N simi, 2004, 127).

Nəsr -ci il və 2005-ci il nəşrində is
qəzəlin istər mətləbi beytində, istərsə də *iraq* klind dir
(N simi, 1985: 111; N simi, 2005: 91).
is Nəsrində nəzər
mətləbi beytində mənətimizi bildirmək
istəyirik. Qeyd edək ki, klassik mətləbi (səndə transfone-
dəbiyyat məsələləri
poetika, vəzn və qafiyə ilə məqamlara da diqqət imkan-
la əlliklərinə diqqət yetirməyə vacib məsələlər
səlyə qədər, nəqzə-
lin mətləbi beytindəki *yanaram* və *arzularam* rəvayətində *yanərəm* və *arzulərəm* k-
lind qsd uyğun

*Səndən iraq, ey sənəm, şamü səhər yanərəm,
Vəslini arzulərəm, daxi betər yanərəm.*

Fikrimizi Birincisi, beytdə rəvayət edilən *yanə-
rəm* cədvəlində ikinci *arzulərəm* ləksəminin orijinalda (lyazma-
kildə) ləksəminin rəvayətində rəvayət edilən
təvəzə qafiyə yerində rəvayət edilən rəvayət edilən
betər (səndə *bətər* ləksəminin rəvayət edilən rəvayət edilən
for *qəmər, düşər, əgər* və s. tən bədir. Beləliklə -
ti ngdar səlyə la-

g tirm k arzulər(əm)
bətər k lm si il daxili qafiy
 s rl vi n x ssisl
 z rd
 d siminin s rl rinin dilin ,
 d s rl rinin akademik n
 uyulur.
 Bundan lav vaxtil *yüz, yürək, degil, qarşı* v klind rin
 r k *üz, ürək, deyil, qarşı* kimi verilm sini d akademik n
 m qbul saymaq olmaz. Onu da qeyd ed k ki, N rind
 bu m s l d bir p rak nd lik
 s rl ki iki q z ld r n z r salaq:

Camalın rövzeyi-rizvan deyilmi?

Dodağın çeşmeyi-heyvan deyilmi...

(N simi, 2004: 101)

Yarın cəfası cümlə vəfadır, cəfa degil,

Yarım cəfa qılır, əhli-vəfa degil

(N simi, 2004: 121).

di is r *degilmi* l -
degil klind
 qeyd ed k ki, birinci beytd ki *camal* rd -
 mun d ki kimi, dig rl rind is *cəmal* klind

Surəti-həqdir cəmalın, ey nigar,

Uş nəbinin sözləri bürhanımız

(N simi, 2004: 77).

Onu da diqq t *həq* -
 l n rfl verilm f rql ndiril-
 m bl ri m rca-
 z ld *yüz qarşı* -
 s l y d N simi s rl rinin g l c k akademik
 n rind diqq t yetirilm lidir:

Üzünə qarşı sücud eylər mələk,

Səcdəyə inkar edər şeytanımız

(N simi, 2004: 77).

Onu da qeyd ed k ki, N simi s rl rinin akademik n in b r v
 q dim lyazmalarda oldu r b rfl ri
 m qş d

M d l rind xs v v zlik-
l rinin cılayın nm s l n, N -
da

*Ey aşiq, anın zülfünə yapış bu cahanda,
Bir ancılayın dilbəri-əyyar ələ girməz.*
(N simi, 2004: 76).

Bu q bild n olan sənciləyin v zliyi is N lk d ,
kild

*Aləmdə bu gün səncəliyin yar, kimin var?
Gər var desən, yox deməzəm, var, kimin var...
Eşqin qəminə eyləmişəm könlümü məskən,
Göz məncəliyin “məxzəni-əsrar” kimin var?*
(N simi, 2018: 63)

Yeri g n onu da qeyd ed k ki, N

*Heç kimsə Nəsimi sözünü kəşf edə bilməz,
Bu, quş dilidir, bunu Süleyman bilir ancaq.*
(N simi, 2004: 28).

kild dir:

*Heç kimsə Nəsimi sözünü fəhm edə bilməz,
Bu quş dəgildir, bunu Süleyman dəxi bilməz.*
(N simi, 2018: 114).

say simi s rl rinin ks r min beyt m -
kild dir.
Bel likl din N simi ya
- kild n s rl rinin yeni
akademik n m d rhl l c k-
d h miyy tli m s l l
tl f ddir
N siminin d l c kd h rt r
ehtiyac duyulur. Bu istiqam td d r bc ri
n li v dilimiz lidir. Bundan lav N -
kild r n Nizami G nc vi v lal ddir Rumi t siri t-
kild vid h qiqi v

Ключевые слова: *Насими, родной язык, «год Насими», литературное наследие, научно-критический текст.*

Mohsun Naghisoylu (Azerbaijan)

**Imadaddin Nasimi – the Bright Personality of Azerbaijani Classical Poetry
and History of Literary Language**
The Study of Nasimi Heritage in Azerbaijan and Forthcoming Work

Abstract

Seyid Imadaddin Nasimi is a poet and thinker, as well as, a great master who made a great contribution to the classical Azerbaijani poetry. It is obvious that, first of all, Nasimi is well-known as the founder of philosophical gazal in his mother tongue. His role was great in the formation of Turkic Aruz as well Creating a literary school with his poems in his mother tongue, Nasimi, at the same time, is considered to be the first great master who wrote works both in prose and verses in this language. One of his greatest services is closely connected with th

classical literary language reaches its peak.

Much has been done to study Nasimi heritage in Azerbaijan. According to the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan Mr. Ilham Aliyev the year of 2019

literary heritage. From this point of view the preparation of a new scientific and critical text of his works, the academic publication of his literary heritage, and the compiling of a perfect explanatory dictionary of Nasimi language are of great importance.

Key words: *Nasimi, mother tongue, Nasimi Year, a literary heritage, a scientific and critical text.*
